

DREPTUL LA ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI IDENTITATEA PERSONALĂ

THE RIGHT TO EDUCATION AND PERSONAL IDENTITY

Rodica NICHITA,
dr. în drept
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract

Fundamental right to education in the Republic of Moldova is of particular importance in the context of reforming the economic and political system, modernizing all spheres of modern social life. To address the challenges facing our country, new approaches to the content of the fundamental right to education and the level of training and investment in "human capital" are needed. Awareness of the importance of the fundamental right to education has led to the necessity of a broad reform of the educational process, the beginning of which was through the adoption of the Education Code, and the reform of the education system is at the center of public policy attention, implemented by the state.

Keywords: *education, fundamental right, economic and political reforms, human capital, personal identity, national minority.*

Dreptul fundamental la învățătură în Republica Moldova capătă o importanță deosebită în contextul reformării sistemului economic și politic, modernizării tuturor sferelor vieții sociale moderne. Pentru a face față provocărilor care stau în fața țării noastre, sunt necesare noi abordări privind conținutul dreptului fundamental la învățătură și nivelul de instruire și de investiții în „capitalul uman”. Conștientizarea importanței dreptului fundamental la învățătură a determinat necesitatea unei reforme largi a procesului educațional, al cărei început a fost pus prin adoptarea Codului educației [1], iar reforma sistemului de învățământ se află în centrul atenției politicilor publice, implementate de stat.

Devine evident faptul că o prioritate incontestabilă a procesului de modernizare a țării constă în formarea unui nou sistem de relații în domeniul învățământului. Un astfel de proiect complex presupune investirea în comun a resurselor financiare și consolidarea efortului uman, al asociațiilor obștești și al statului, în scopul obținerii educației necesare pentru formarea unei personalități întregi libere și pregătirea acesteia pentru viața socială. Nucleul noului sistem de învățământ ar trebui să fie dreptul fundamental la învățătură, stabilit în art. 35 din Constituția Republicii Moldova [2], care necesită să fie supus unui studiu multidimensional, în strânsă legătură cu alte drepturi fundamentale ale omului.

Dreptul fundamental la învățătură implică necesarmente un drept de acces al persoanelor la toate formele de instruire posibile, acestui drept fiindu-i corelativ mai multe obligații pe care statul și le asumă în realizarea funcției sale educative. Astfel, statul trebuie să fi creat deja un sistem educațional generalizat,

pe care în mod continuu să-l dezvolte și să-l susțină. Dreptul de acces al persoanelor la învățatură impune statului obligația de a furniza cu caracter gratuit acest serviciu, în anumite limite și cu anumite standarde prescrise distinct pentru fiecare nivel de educație. Izvoarele juridice ale dreptului fundamental la învățatură fac în mod constant referirea la caracterul obligatoriu al învățământului pentru realizarea dezideratului unui nivel minim de instruire pentru toate persoanele. Nu în ultimul rând, atunci când analizăm obligațiile statului în domeniul învățământului, nu trebuie să ometem faptul că statul este o entitate juridică abstractă, iar o parte dintre aceste obligații ale sale sunt aduse la îndeplinire prin entitățile administrative locale, în spiritul descentralizării și partajării funcțiilor publice între autoritatea centrală și comunitățile locale.

Așa cum am văzut, furnizarea educației și a mijloacelor necesare exercitării acestui drept reprezintă o obligație primordială a statului. În același timp, statul își exercită acest rol impunând în sistemul public propriul sistem de reguli și, desigur, propriile valori. Printre acestea, chiar art. 35 alin. (3) al Constituției Republicii Moldova spune că „Studierea limbii de stat se asigură în instituțiile de învățământ de toate gradele. În acest sens dispozițiile Codului Educației al Republicii Moldova în art. 7 lit. i) prevede principiul recunoașterii și garantării drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, inclusiv a dreptului la păstrare, dezvoltare și exprimarea identităților etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Chiar dacă, dezvoltarea și transmiterea dezvoltării culturale nu apare înscrisă printre obiectivele educației, conform Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și culturale și Declarației Universale a Drepturilor Omului, consider că acest scop rezultă din cel al liberei dezvoltări a personalității umane, iar conform doctrinei juridice dezvoltarea și transmiterea identității este echivalentă cu recunoașterea dreptului persoanei de a descoperi, alege și exprima propria identitate. Conform grupului de specialiști internaționali în drepturile culturale (grupul de la Fribourg „Fribourg Group”), care au redactat Declarația Fribourg cu privire la Drepturile Culturale din 07 mai 2007 în cadrul Universității din Fribourg, Elveția și care activează împreună cu Organizația Internațională a Francofoniei și UNESCO. Acest grup de specialiști internaționali în drepturile culturale, susțin că identitatea este interfața dintre caracteristicile personale și cele comune. Individul, nu trăiește izolat în forma sa cea mai originală, individualitatea se manifestă în măsura în care o persoană își asumă o poziție în relațiile cu alții (persoane fizice sau comunități), ca o ființă umană recunoscută ca atare. În măsura în care identitatea este văzută ca un drept fără a face referire la partea opusă, anume dreptul de a fi la fel, nu mai este posibil să se înțeleagă unitatea sau conținutul pozitiv al identității, care este abilitatea de a recunoaște că o persoană este legată în mod liber de alții împărțind un patrimoniu cultural comun. Procesul de identificare are loc nu numai cu referire la valori specifice, dar de asemenea și în relațiile cu caracteristicile universale recunoscute în toate drepturile omului și necesare demnității umane.

Dezvoltarea personalității, obiectivul principal atribuit educației prin instrumentele internaționale, depinde de realizarea unei identități culturale. Grupul

de la Fribourg a definit identitatea culturală ca fiind: „un set de valori culturale, prin care persoanele sau grupurile se autodefinesc, se exprimă și doresc astfel să fie recunoscute, identitatea culturală implică libertățile inerente demnității umane și combină diversitatea culturală, specificul și universalul, memoria și proiecțiile de viitor într-un proces în continuă evoluție”. [3,p. 23]

Dezvoltarea și transmiterea identității culturale ca obiectiv al educației, are o însemnătate aparte în cadrul protecției minorităților, fie ele etnice, lingvistice sau religioase. Aceasta deoarece statul ca principal furnizor de educație trebuie să întreprindă acțiuni pozitive în scop de a atinge acest deziderat. În acest sens exercitarea dreptului la învățatură trebuie să țină seama și de un alt principiu fundamental al statului, exprimat în Constituția Republicii Moldova la art. 10- dreptul la identitate, care în alin. (2) prevede că: „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”. [2] Iar art. 35 prevede în alin. (2) că statul asigură în condițiile legii dreptul de a alege limba de educare și de instruire a persoanelor.

Menținerea unui echilibru între drepturile fundamentale care urmăresc protecția identității și a diversității, precum și promovarea pluralismului atât de necesar unei societăți democratice, este o provocare constantă pentru un stat în care naționalismul reprezintă una dintre cele mai de succes strategii electorale [4, p. 278]. Normele juridice pe care le vom analiza poartă amprenta puternică a unor principii afirmate atât la nivelul tratatelor internaționale la care și Republica Moldova este parte, cât și la nivelul Constituției Republicii Moldova, cum ar fi: dreptul la identitate, egalitatea în drepturi, dreptul fundamental la învățatură sau chiar principiul pluralismului în societate.

Punerea în aplicare a dreptului fundamental la învățatură al persoanelor aparținând minorităților ridică o problemă fundamentală pentru dreptul internațional al drepturilor omului: cum să se asigure șanse egale la instruire pentru persoanele aparținând minorităților, ținând cont și de nevoile lor specifice culturale sau socio-economice. În timp ce obiectivul egalității de șanse pare a fi cel mai bine servit prin promovarea unei instruiți identice și integrate pentru toți copiii, acest lucru implică un risc de erodare a specificului minorităților și de asimilare a lor de către majoritate. În schimb, deși școlarizarea separată a persoanelor aparținând unei minorități lingvistice sau religioase poate părea cel mai bun mod de a proteja identitatea distinctă a acestora, ea pune în pericol integrarea lor în societate în ansamblu. Dar instruirea integrată poate, de asemenea, să devină ambivalentă din punctul de vedere al egalității de șanse: în cazul în care o minoritate este în mod constant dezavantajată, copiii se pot confrunta cu dificultăți în a concura cu alți copii într-un sistem de învățământ comun. Acest lucru poate compromite beneficiul real al dreptului fundamental la învățatură și, în cele din urmă, integrarea lor în societate [5, p.91-114].

În privința drepturilor minorităților în educație, s-a pus problema dacă aceste drepturi sunt o specie a dreptului fundamental la învățatură ori a drepturilor minorităților [6, p.143-177]. Dreptul internațional nu pare să rezolve această dilemă, conținând referiri la aceste drepturi atât în instrumente dedicate garantării dreptului fundamental la învățatură, cât și în instrumente dedicate protecției speciei drepturilor

minorităților. Soluționarea acestei paradigme nu este lipsită de interes, deoarece aceste drepturi pun în balanță două principii: egalitatea de șanse și pluralismul. O opțiune pentru prima variantă, considerarea drepturilor educaționale ale minorităților drept prerogativă componentă a dreptului fundamental la învățatură, conduce la prioritizarea egalității de șanse, în timp ce considerarea acestor drepturi ca preponderent aparținând speciei drepturilor minorităților va obliga la favorizarea principiului pluralismului și a dreptului la diferență. Egalitatea de șanse va necesita o concentrare pe oferirea acelor drepturi educaționale care să poziționeze persoanele aparținând minorităților naționale în postura de a se integra și adapta cel mai bine în societate. Una dintre problemele majore, în rezolvarea căreia pașii făcuți par departe de a-și arăta eficiența pentru politicile educaționale din Republica Moldova cu privire la drepturile minorităților reprezintă integrarea copiilor romi în sistemul școlar din țară. În ciuda progreselor înregistrate de mai multe programe, cazurile de segregare a copiilor romi în școli continuă să fie frecvente. Problema nu este că aceste programe nu reușesc să dea rezultatele așteptate. Problema pare să fie legată de percepția și tratamentul romilor de către populația majoritară. În cazul în care aceasta nu se va schimba, rezultatele programelor de integrare a romilor în școli sau în societate vor fi limitate [7, p.170].

În ceea ce privește dispozițiile legale infraconstituționale, în afară de normele referitoare la limba de studiu și obligativitatea învățării limbii române, Legea nr. 3465-XI din 01.09.1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova [8]; Codul educației [9] Legea nr.100-XV din 26.04.2001 privind actele de stare civilă [10], Legea nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității, Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova din 05.12.2013

Astfel, noul cadru normativ pare să țină mai bine seama de trendul pe care se află dreptul internațional în ceea ce privește promovarea diversității, a toleranței și a înțelegerii atât între popoare, cât și între toate grupurile etnice ori de altă natură.

La nivel internațional, există mai multe tratate care se preocupă de protecția drepturilor lingvistice ale minorităților, atât din categoria izvoarelor dedicate dreptului fundamental la învățatură, cât și din categoria celor care au drept scop general protecția minorităților. Dintre acestea, amintim: Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului [11]- art. 5.1; Declarația ONU privind drepturile persoanelor care fac parte din minorități naționale sau etnice, lingvistice și religioase (1992) [12] art. 4 para. 3 și 4. Înaltul Comisar pentru Minoritățile Naționale, ca „instrument de prevenire a conflictelor într-o etapă cât mai timpurie” a emis mai multe recomandări: Recomandările de la Haga privind dreptul la educație al minorităților naționale (Octombrie 1996); Recomandările de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale (Februarie 1998); Convenția - Cadru a Consiliului Europei pentru protecția minorităților naționale [13]- art. 14; Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare [14], care dedică pe larg dispoziții privind domeniul educației, în art. 8.

Analiza acestor dispoziții internaționale arată că furnizarea unei instruiți adecvate pentru persoanele aparținând unei minorități nu mai este o alegere, ci o obligație legală pentru toate statele membre ale Consiliului Europei.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu include prevederi specifice cu privire la drepturile lingvistice și drepturile minorităților, dar dreptul la egalitate de tratament și principiul non-discriminării pot reflecta multe probleme ale minorităților, inclusiv preocupările privind limba de desfășurare a procesului de învățământ.

Astfel, art. 2 al Primului protocol adițional la Convenție, care recunoaște dreptul fundamental la învățatură, prevede în a doua sa frază obligația statului de a „respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice”. Protecția drepturilor fundamentale recunoscute de Convenție evoluează „în sensul unei protecții mai efective și mai întinse a drepturilor și libertăților garantate de către state”, astfel că, deși aparent textul mai sus citat al Convenției se referă exclusiv la convingerile religioase și filozofice ale părinților, în jurisprudența sa, Curtea de la Strasbourg a avut ocazia în câteva rânduri să se pronunțe cu privire la protecția libertății părinților de a alege tipul de instruire pentru copiii acestora, inclusiv în ceea ce privește posibilitatea de a alege limba în care să studieze.

Primul caz în care CEDO a interpretat domeniul de aplicare al dreptului fundamental la învățatură în limba maternă, în conformitate cu articolul 2 din primul Protocol adițional, care a avut în vedere mai mult decât principiul non-discriminării din art. 14 al Convenției, a fost așa-numita *Cauza lingvistica Belgiană vs Belgia* [15], soluționată în anul 1968. Plângerea a fost adresată Curții de persoane vorbitoare de limba franceză care locuiau într-o zonă vorbitoare de olandeză din Belgia. Acestea au vrut pentru copiii lor o educație în limba franceză în școlile locale și au contestat reglementarea belgiană cu privire la limba folosită în sistemul de învățământ, care se baza pe împărțirea țării în patru regiuni lingvistice și statua că instruirea publică în regiunea lingvistică a reclamanților poate fi oferită doar în limba olandeză. Legislația urmărea să protejeze omogenitatea lingvistică a regiunii, pentru a se asigura că toate școlile care depind de stat, existente într-o regiune unilingvă, vor efectua predarea numai în limba acelei regiuni. Cu toate acestea, nu exista nicio barieră pentru organizarea de școli particulare în limba franceză în regiunea unilingvă olandeză. În ceea ce privește problema dacă există un drept fundamental la învățatură în limba maternă, atât Curtea, cât și Comisia au formulat un răspuns negativ. Hotărând astfel, Curtea a afirmat că altfel, oricine ar fi liber să pretindă orice limbă de instruire pe teritoriul oricărui stat parte la Convenție.

Curtea a considerat, de asemenea, că articolul 2 nu impune statelor să organizeze pe cheltuiala lor sau să subvenționeze o instruire de un anumit tip sau la un anumit nivel. Adoptând o poziție minimalistă, Curtea a statuat că dreptul fundamental la învățatură este limitat la dreptul de acces la instituțiile de învățământ existente la un moment dat și la dreptul de a obține, în conformitate cu normele în vigoare în fiecare stat, recunoașterea oficială a studiilor care au fost finalizate în aceste instituții. În ceea ce privește limba de predare, Curtea a constatat că articolul 2 nu precizează limba în care trebuie să fie efectuată instruirea pentru ca dreptul să fie

respectat. Părinții reclamânți au susținut că refuzându-le limba maternă, statul le-a încălcat dreptul la respectarea convingerilor filozofice, argument ce a fost de asemenea respins de către Curte.

Aceasta a hotărât că respectul pentru convingerile religioase și filosofice ale părinților nu impune unui stat obligația de a da efect preferințelor lingvistice ale părinților.

Curtea a constatat că a existat discriminare doar pe un singur motiv: în cazul copiilor care nu au avut acces la școli în limba franceză în șase comune de la periferia Bruxelles-ului, deoarece părinții lor locuiau în zona unilingvă olandeză, în timp ce copiii de limbă olandeză cu reședința în ambele regiuni unilingve, franceză și olandeză, au avut acces la școli de limba olandeză în aceste comune. Astfel, în cauza lingvistică belgiană, Curtea Europeană și-a indicat opțiunea de a lăsa o libertate statului în determinarea limbii de predare în școlile publice. Cu toate acestea, importanța hotărârii rezidă în faptul că, deși adoptând o interpretare restrictivă a dreptului fundamental la învățatură în ceea ce privește drepturile lingvistice, Curtea a condamnat statul belgian în baza principiului nondiscriminării, oferind astfel o protecție acestor drepturi.

Reacția doctrinei [16] [17] la hotărârea Curții a fost împărțită, fiind considerată justă de cea mai mare parte, dar generând și critici cu privire la abordarea sa precaută. Trebuie, totuși, contextualizat momentul adoptării acestei hotărâri, în condițiile în care, în anul 1966, Consiliul Europei nu avea încă o preocupare activă în domeniul protecției drepturilor minorităților. Așa cum am văzut mai sus, această preocupare s-a intensificat abia în ultimul deceniu al secolului XX, în principal ca reacție la evenimentele turbulente din fosta republică iugoslavă.

Acest principiu a fost reafirmat, mai recent, în alte cauze soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, precum Cipru contra Turciei [18], în care s-a reținut că „*articolul 2 din Protocolul nr. 1 nu precizează limba în care instruirea trebuie să fie efectuată pentru ca dreptul la învățatură să fie respectat*” [18]. În această cauză au fost contestate politicile lingvistice ale autorităților din Republica Turcă a Ciprului de Nord în domeniul educației publice, Curtea hotărând că acestea reprezintă o încălcare a articolului 2 din Protocolul nr.1 în ceea ce privește drepturile ciprioților greci care trăiesc în nordul Ciprului, în măsura în care nu există facilități adecvate la nivelul instruirii gimnaziale disponibile pentru ei. Curtea a reținut că guvernul din nordul Ciprului furnizează învățământul primar în limba greacă. Cu toate acestea, copiii de părinți greco-ciprioți care doreau să urmeze o educație secundară în limba greacă au fost obligați să îi transfere la școlile din sud, deoarece copiii puteau continua studiile doar la o școală turcească sau în limba engleză, în partea de nord. Pe de o parte, Curtea a confirmat că articolul 2 din Protocolul nr 1 este lipsit de o componentă lingvistică. Pe de altă parte, ea a afirmat că în acest caz concret există o componentă lingvistică pentru învățământul secundar, deoarece guvernul Ciprului de Nord a prevăzut învățământul primar în limba greacă și, prin urmare, a oprit oferirea educației pentru nivelul gimnazial în aceeași limbă reprezintă o negare a dreptului fundamental la învățatură.

Curtea a avut destul de recent ocazia de a interpreta conținutul și sfera de aplicare a dreptului fundamental la învățătură cu privire la obligațiile statelor-părți în furnizarea de instruire pentru copiii aparținând minorităților etnice și/sau lingvistice în cauza Oršuš contra Croației [19]. În această cauză se contesta, printre altele, segregarea forțată realizată de către stat a copiilor romi în cadrul sistemului de învățământ pe baza diferențelor etnice/lingvistice. Reclamanții au fost 15 cetățeni croați de etnie romă careau fost plasați în clase separate din cauza cunoștințelor lor necorespunzătoare de limbă croată (principală limbă de instruire). În prima sa hotărâre, dată de completul de 7 judecători, Curtea a considerat că există o încălcare a Convenției doar în ceea ce privește durata excesivă a procedurii interne, însă a apreciat că nu există o încălcare a principiului nondiscriminării și nici a dreptului fundamental la învățătură, motivând că orice diferență de tratament a reclamanților s-a bazat pe competențele lor lingvistice. S-a considerat că, în domeniul educației, statelor nu li se interzice posibilitatea de a înființa clase separate sau școli diferite pentru copiii cu dificultăți, sau implementarea unor programe educaționale speciale pentru a răspunde la nevoi speciale. Mai mult, Curtea a luat act cu satisfacție de faptul că autoritățile croate s-au preocupat de aceste aspecte sensibile și importante. Plasarea reclamanților în clase separate a fost, prin urmare, o măsură pozitivă concepută pentru a îi ajuta în dobândirea de cunoștințe necesare pentru a urma programa școlară. Curtea a concluzionat că plasarea inițială a reclamanților în clase separate a avut la bază cunoașterea insuficientă a limbii croate și nu considerente legate de rasă sau de originea etnică. În consecință, nu a existat o încălcare a articolului 14 din Convenție coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1. Astfel, Curtea a decis că deși statele nu pot separa elevii pe motive de limbă într-un mod discriminatoriu, ele pot fi nevoite să adopte măsuri cu caracter temporar, care includ plasarea acestora în clase separate în funcție de gradul de cunoaștere a limbii, în scopul de a învăța limba națională și de a fi pregătită integrarea deplină a acestora în sistemul de învățământ.

Ulterior, reclamanții au solicitat rejudecarea cauzei de către Marea Cameră, care a ajuns la cu totul alte concluzii. La data de 16 martie 2010 [19], aceasta a reținut o încălcare a articolului 6, în unanimitate, precum și o încălcare a articolului 14 din Convenție, coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr 1, cu nouă voturi pentru și opt împotriva. Majoritatea a considerat că regimul de școlarizare pentru copiii romi nu prezintă suficiente garanții care să asigure că, în exercitarea marjei sale de apreciere în domeniul învățământului, statul a avut suficient în vedere nevoile speciale ale elevilor în calitate de membri ai unui grup defavorizat. Ca urmare a măsurilor statului, reclamanții au fost plasați în clase separate în care au urmat un curriculum adaptat, deși conținutul său exact rămâne neclar. Din cauza lipsei de transparență și de criterii clare în ceea ce privește posibilitatea de transfer a acestora în clase mixte, reclamanții au rămas în clasele speciale pentru romi pentru perioade considerabile de timp, uneori chiar și pe durata întregii lor pregătiri în școala primară. Curtea a concluzionat că statul croat nu a prezentat la momentul respectiv suficiente garanții adecvate și capabile să asigure existența unui raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul legitim declarat a fi urmărit, precum și date clare din care

să rezulte dacă acesta a fost atins și menținut. Rezultă că plasarea reclamanților în clase speciale pentru romi în timpul învățării lor primare nu a avut nici o justificare obiectivă și rezonabilă.

Înainte de a încheia analiza jurisprudenței CEDO în materia drepturilor lingvistice ale minorităților în învățământ, nu putem omite cauza Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse [20]. Această cauză a generat un interes deosebit pentru societatea Republicii Moldova. Cauza privește plângerea pe care 170 de cetățeni ai Republicii Moldova care locuiesc în „*Republica Moldovenească Nistreană*” (RMN), elevi ai școlilor din Râbnița, Tighina și Grigoriopol și părinții acestora, au introdus-o pe rolul Curții la data de 25 octombrie 2004, invocând încălcarea articolului 2 al Protocolului nr. 1 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care garantează dreptul fundamental la învățatură, a articolului 8 din Convenție, care protejează viața privată și de familie, și articolului 14 din Convenție, care interzice discriminarea. Cu privire la circumstanțele de fapt, cauza a fost generată de acțiunile autorităților din Republica Moldovenească Nistreană. Astfel, la 18 august 1994, regimul RMN a interzis folosirea grafiei latine în școală. În 1999, regimul RMN a ordonat ca toate școlile aparținând altor state și funcționând pe teritoriul RMN să fie înregistrate la autoritățile RMN, în caz contrar ele urmând să nu fie recunoscute, fiind astfel private de drepturile lor. Înregistrarea prezuma sistarea folosirii grafiei latine și a curriculumului elaborat de Chișinău [21]. La 14 iulie 2004 autoritățile RMN au început să întreprindă măsuri pentru închiderea tuturor școlilor care foloseau grafia latină. La acel moment, în Transnistria existau 6 școli care predau în limba română (moldovenească) cu grafie latină, toate finanțate din fonduri venite de la Chișinău. Reclamanții au adresat numeroase plângeri autorităților Federației Ruse, dat fiind că cea mai mare parte a liderilor RMN sunt cetățeni ruși, iar unii au fost chiar decorați de către autoritățile Rusiei. De asemenea, Federația Rusă continuă să aibă trupe staționate în Transnistria și este mediator în conflictul dintre Republica Moldova și regimul secesionist de la Tiraspol. Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse a răspuns utilizând fraze generale despre depășirea conflictului în privința școlilor de limbă moldovenească din RMN și a atenționat asupra pericolului utilizării forței în rezolvarea conflictului, recomandând soluția negocierilor. Reclamanții s-au plâns și autorităților de la Chișinău, care, în pofida promisiunilor de soluționare a situației școlilor, nu au reușit să facă acest lucru.

Hotărârea Curții a ridicat mai multe aspecte. Astfel, un prim aspect important îl reprezintă aserțiunile instanței prin care a hotărât că faptele contestate de reclamanți intră atât în jurisdicția Republicii Moldova, cât și în jurisdicția Federației Ruse. De altfel, înlăturând respingerea obiecțiunilor Rusiei privind lipsa sa de jurisdicție, Curtea a confirmat jurisprudența sa anterioară, cum este cazul cauzei Cipru contra Turciei mai sus menționate, conform căreia un stat poate fi responsabil pentru încălcarea drepturilor fundamentale în zone care nu aparțin formal de teritoriul recunoscut al statului respectiv. Pentru a hotărî astfel, Curtea a stabilit că Rusia a exercitat un control efectiv asupra RMN, în perioada în cauză [22]. Având în vedere această concluzie, și în conformitate cu jurisprudența Curții, aceasta nu a considerat

necesar să se stabilească dacă Rusia a exercitat un control detaliat asupra politicilor și acțiunilor administrației locale subordonate. În virtutea sprijinului său militar, economic și politic continuu pentru RMN, care altfel nu ar putea supraviețui, Rusia își asumă responsabilitatea în temeiul Convenției pentru încălcarea drepturilor reclamanților la învățatură.

Astfel, cu privire la Republica Moldova, Curtea a concluzionat în unanimitate că nu există o încălcare a dreptului fundamental la învățatură de către acest stat. În schimb, a hotărât cu 16 voturi pentru și unul împotriva, opinie separată a făcut judecătorul Kovler, desemnat la CEDO chiar de către Federația Rusă [23] că Federația Rusă se face vinovată de încălcarea dreptului fundamental la învățatură al reclamanților, obligând statul rus la plata de despăgubiri morale în cuantum de 6 000 euro pentru fiecare reclamant în parte. Instanța europeană a apreciat că reclamanții, părinți și copii, s-au găsit în situația ingrată de a alege între, pe de o parte, un învățământ secundar desfășurat într-o combinație de limbă și alfabet pe care ei îl consideră artificial, care nu este recunoscut de vreun alt stat și care utilizează manuale din perioada sovietică și, pe de altă parte, a depune eforturi exorbitante, inclusiv fizice, pentru a avea acces la o formă de instruire a statului lor, pe care o susțin. Deși textul articolului 2 din Protocolul nr. 1 nu precizează limba în care trebuie să se desfășoare instruirea, dreptul fundamental la învățatură ar fi lipsit de sens, dacă nu ar implica în favoarea beneficiarilor săi dreptul de a fi instruit în limba națională sau într-una din limbile naționale, după caz. Prin urmare, Curtea consideră că închiderea forțată a școlilor, în temeiul Legii cu privire la limbi a RMN, precum și măsurile ulterioare de hărțuire constituie ingerințe în dreptul elevilor reclamanți de a avea acces la instituțiile de învățământ existente la un moment dat și de a putea fi instruiți în limba lor națională. În plus, Curtea consideră că aceste măsuri au cauzat și o ingerință în drepturile părinților reclamanți de a asigura instruirea copiilor lor în conformitate cu convingerile lor filosofice. Așa cum a menționat anterior, Curtea consideră că articolul 2 din Protocolul nr. 1 trebuie citit în lumina articolului 8 din Convenție, care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie, printre altele. Părinții reclamanți în acest caz au dorit instruirea copiilor lor în limba oficială a țării, care este, de asemenea, și propria lor limbă maternă. Nu s-au prezentat dovezi în fața Curții care să sugereze că măsurile luate de către autoritățile RMN în ceea ce privește aceste școli au urmărit un scop legitim. Într-adevăr, se pare că politica lingvistică a RMN a fost destinată să pună în aplicare rusificarea limbii și culturii comunității moldovenești din Transnistria.

Pentru toate aceste considerente, Curtea a hotărât că există o încălcare a dreptului fundamental la învățatură, considerând că nu mai este necesară analiza cu privire la încălcarea art. 8 și 14 din Convenție.

Comparând această soluție cu cele prezentate anterior, putem constata faptul că circumstanțele de fapt dintre situația din Ciprul de Nord și Moldova Transnistreană sunt similare, reprezentând cazuri aflate într-o incertitudine din punct de vedere al statutului juridic internațional. Pentru aceste motive, nu putem extrage din această jurisprudență particulară recunoașterea unui drept lingvistic al minorităților la instruire publică în limba maternă, cel mult CEDO afirmând un drept

fundamental la învățatură în limba națională majoritară, acolo unde aceasta este refuzată.

De altfel, o analiză a cauzelor în care s-a invocat încălcarea drepturilor lingvistice ale reclamanților reflectă situații diverse cu care se confruntă mai multe state europene. Astfel, avem, pe de o parte, problema acestor drepturi în statele pe al căror teritoriu există o populație neomogenă lingvistic, cu situații ce persistă istoric de o vreme îndelungată (Belgia; Marea Britanie în privința teritoriilor din Țara Galilor, Irlanda de Nord și Scoția; Cipru cu etnicii turci; Turcia în privința persoanelor vorbitoare de limbă kurdă; Spania sau Croația), iar, pe de altă parte, o problemă a statelor care s-au confruntat în ultimele decenii cu un mare val de imigranți, vorbitori de alte limbi materne (Germania, Franța, Marea Britanie, Suedia, chiar și Belgia și Olanda). Pe de altă parte, dreptul internațional nu face distincție între minorități vechi și noi. Linia de demarcație între cadrul drepturilor în învățământ aplicabile minorităților naționale și imigranților este destul de vagă. În conformitate cu dreptul internațional și european, anumite drepturi educaționale ale minorităților au fost făcute aplicabile imigranților recent sosiți care împărtășesc o identitate etnică, religioasă sau lingvistică comun [24].

Concluzionând, putem spune că a trecut deja o lungă perioadă de timp de când CEDO s-a pronunțat în cauza lingvistică belgiană și a decis că egalitatea și nediscriminarea nu garantează învățământul în orice limbă la alegere. De atunci, foarte puține cazuri au implicat folosirea limbilor în instruire, chiar dacă aspectele lingvistice în educație, așa cum demonstrează cauzele Cipru contra Turciei și Orșuș contra Croației, rămân extrem de sensibile în multe state bilingve sau multilingve. Cu toate acestea, Convenția a fost elaborată pentru a stabili baza drepturilor fundamentale sub care niciun stat nu ar trebui să diminueze protecția conferită pe teritoriul său. Statele pot și, eventual, ar trebui să ridice nivelul de protecție oferit de Convenție și să acorde drepturile lingvistice în educație într-o măsură mai mare decât implică textul acesteia, în special în lumina altor două documente adoptate în cadrul Consiliului Europei, și discutate mai sus, direct legate de utilizarea limbilor minoritare în educație.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- 1) Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial nr. 319-324/634 din 24.10.2014.
- 2) Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94. Republicat: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
- 3) Fribourg Group, Project Relatif a une Declaration sur les Droits Culturels 1998, pag.23.
- 4) Dănișor D.-C., Dănișor D. Dreptul la identitate. Le droit a l'identite, București: Universul Juridic, 2010, 372 p.
- 5) Ringelheim J. Between Identity Transmission and Equal Opportunities. The Two Dimensions of Minorities' Right to Education, CRIDHO

Working Paper 2013/4, Université catholique de Louvain, Faculté de droit, Centre de philosophie du droit, Cellule de recherche interdisciplinaire en droits de l'homme. În: The Interrelation between the Rights to Identity of Minorities and their Socio-Economic Participation, Leiden, Boston, Martinus Nijhoff, 2013, p. 91-114.

- 6) Cullen H. Education rights or Minority rights? În: International Journal of Law and the Family, nr. 7/1993, p. 143-177.
- 7) Bigu R. Language Rights in Education in Romania. În: Draft of the Proceedings of the Workshops on Linguistic Rights in the Education. Second World Conference on the Right to Education, Bruxelles, 2012. p. 170.
- 8) Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești nr. 3465-XI din 01.09.89. În: Veștile nr.9/217 din 1989.
- 9) Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial nr. 319-324/634 din 24.10.2014.
- 10) Legea privind actele de stare civilă nr. 100-XV din 26.04.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.97-99/765 din 17.08.2001
- 11) Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului adoptată de Conferința generală a Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, la 14 decembrie 1960. Intrată în vigoare la 22 mai 1962, în vigoare pentru Republica Moldova din 17.06.1993, M00113.
- 12) Declarația ONU privind drepturile persoanelor care fac parte din minorități naționale sau etnice, lingvistice și religioase adoptată la 18.12.1992 prin Rezoluția adunării Generale a ONU. Site: <http://www.dri.gov.ro/declaratie-onu-cu-privire-la-drepturile-persoanelor-apartinand-minoritatilor-nationale-etnice-religioase-si-lingvistice>, accesat la data de 28.01.2017.
- 13) Convenția-Cadru pentru protecția minorităților naționale, adoptată la Strasbourg la 1 februarie 1995. Intră în vigoare la 8 februarie 1998, în vigoare pentru RM din 01.02.1998. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Lista-Tratate-Multilaterale.pdf> accesat la data de 25.01.2017.
- 14) Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare. Adoptată la Strasbourg, la 5 noiembrie 1992. A intrat în vigoare la 1.03.1998. Site: <http://www.edrc.ro/docs/docs/carta/Carta-limbilor.pdf> , accesat la data 06.02.2017.
- 15) Cauza Lingvisticii Belgiene (nr. 1), E.H.R.R.241 din 9 februarie 1967. Site: http://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/discriminarea-in-jurisprudenta-cedo_extras.pdf , accesat la data de 25.11.2016.

- 16) McGoldrick D. Religion in the European public square and in European public life- crucifixes in the classroom? Human Rights Law Review. 500 p.
- 17) Morgan A. The protection of the right to education in international, european and inter-american human rights system, Central European University, Budapesta , 2012, 57 p.
- 18) Cauza CEDO Cipru contra Turciei, hotărâre adoptată de Marea Cameră la data de 10 mai 2001, nr. 25781/94, site: <http://jurisprudencedo.com/Cipru-contra-Turcia-Aplicabilitatea-Conventiei-Nordul-Ciprului-Responsabilitatea-Turciei.html> , accesat la data de 26.01.2017.
- 19) Hotărârea CEDO din data de 16 martie 2010 în Cauza Orșuș și alții contra Croației la cererea nr. 15766/03, adoptată de Marea Cameră. Site: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Roma_ROM.pdf , accesat la data de 25.01.2017.
- 20) Hotărârea CEDO din data de 19 octombrie 2012 Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse, în soluționarea cererilor nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, adoptată de Marea Cameră. Opinie separată a judecătorului Kovler. Site: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/CATAN-SI-ALTII-RO.pdf> , accesat la data de 26.01.2017.
- 21) Site: <http://www.infoeuropa.md/politica-europa-de-vecinatate-pev/> accesat la data de 08.02.2017.
- 22) Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Site: <http://www.constcourt.md/ccdocs.php?l=ro> accesat la data de 25.01.2017.
- 23) Hotărârea CEDO din data de 19 octombrie 2012 Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse, în soluționarea cererilor nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, adoptată de Marea Cameră. Site: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/CATAN-SI-ALTII-RO.pdf> , accesat la data de 26.01.2017.
- 24) U.S. Department of Education. Age for compulsory school attendance and special education service, and policies on year-round schools and kindergarten programs. Site: http://nces.ed.gov/programs/digest/dt08_165.aps . accesat la data de 03.04.2016.